

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فقه الهبه

ترجمه و تحقیق کتاب هبه از جواهر الكلام

فی شرح شرایع الاسلام

تدوین و ترجمه:

مجید نظریان - رضا رحیمی دهسوری

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۴

سرشناسه	: صاحب جواهر، محمدحسن بن باقر ۱۲۰۰-۱۲۶۶ ق.
عنوان قراردادی	: جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام، برگزیده
عنوان و نام پدیدآور	: فقه‌الهیة ترجمه و تحقیق کتاب هیة از جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۳ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۰۰۴-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	: فبپای مختصر
یادداشت	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
یادداشت	: کتاب حاضر بخشی از کتاب «جواهرالکلام» اثر «محمدحسن بن باقر صاحب جواهر» است که خود شرحی است بر کتاب «شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام» اثر «محقق حلی» است.
یادداشت	: کتابنامه، ص ۱۸۹-۱۹۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.
شناسه افزوده	: نظریان، مجید، ۱۳۶۰-
شناسه افزوده	: رحیمی‌دهسوری، رضا، ۱۳۶۶-
شناسه افزوده	: محقق حلی، جعفر بن حسن، ۶۰۲-۷۶۶ هجری قمری. شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، شرح
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۷۶۴۹۶

نام کتاب	: فقه‌الهیة ترجمه و تحقیق کتاب هیة از جواهر الکلام
	: فی شرح شرایع الاسلام
ناشر	: چتر دانش
تدوین و ترجمه	: مجید نظریان- رضا رحیمی دهسوری
صفحه‌آرایی	: شهرام خلخالی
نوبت و سال چاپ	: اول- ۱۳۹۴
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۰۰۴-۵
قیمت	: ۱۸۰۰۰ تومان

مرکز پخش: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - کوچه نوروز - پلاک ۱۳

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۷۸۹۱۵ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۸۹۰۵۹

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

فهرست

۱۰.....	فصل اول: حقیقت همه
۱۲۹.....	فصل دوم: (حکم هبات)
۱۸۹.....	فهرست منابع

www.ketab.ir

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش به عنوان یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، گروه زیادی از دانشجویان علوم انسانی را به خود جلب نموده است. دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند. منابع علمی‌بی که در دانشکده های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی کمتر تغییر یافته و از صورتی به صورت دیگر تبدیل پیدا کرده اند. این در حالی است که نیاز مبرم دانش پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری غیر قابل انکار است. به این ترتیب ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان این رشته و نیز رشته های قریب به حقوق، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد. کتبی که از یک سو، روزآمدی و از سوی دیگر، تناسب با نیاز دانش پژوهان در آن‌ها، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد. موسسه آموزش عالی آزاد چتردانش به عنوان مجموعه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های موثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این موسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، اقدام به تولید آثاری نماید که مهم ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است که در این مسیر، بتواند با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را به اثبات رساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

مقدمه

در سده یازدهم و نیمه اول سده دوازدهم، به جهت فشارها و ستم های حکومت عثمانی، و غارت ها و یورش های وحشیانه وهابیان سعودی، حرکت علمی فقه و اصول در کربلا متوقف شده بود. اما با ورود وحید بهبهانی، نهضت علمی، مجدداً شکل گرفت و کربلا دوباره مرکزیت علمی خود را باز یافت. (اگر چه تا آن زمان نیز کربلا به جهت وجود شریف العلما شیخ محمد شریف مازندرانی، مرکزیت نخستین را دارا بود). پس از وفات وحید بهبهانی، حوزه نجف به همت دو شاگردش، سید مهدی بحرالعلوم و شیخ جعفر کاشف الغطاء، رونق تازه ای یافت و به جهت اینکه از غارت ها و وحشیگری های وهابیان در امان بود، دانش پژوهان و طالبان علم، سیل آسا به آن دیار شتافتند، به ویژه جمعیت زیادی از ایران به حوزه نجف روی آوردند.

این دوران از امن ترین دوران ها بود، زیرا از طرفی هجرت علمی به سوی نجف زیاد شد و از طرف دیگر، ادبیات نیز رونق گرفت. نتیجه این حرکت بزرگ علمی، ظهور شخصیت های بزرگ علمی همچون شیخ محمد حسن نجفی (صاحب جواهر) می باشد. شیخ محمد حسن نجفی، فرزند شیخ محمد باقر نجفی است. ایشان یکی از فقهای نامدار شیعه است. تاریخ تولد او به درستی روشن نیست، اما از قرائن و احتمالات، چنین بر می آید که در حدود «سال ۱۲۰۲ ق.» یا حتی بسیاری پیش از آن، در نجف اشرف زاده شد. «البته در بعضی از روایات، تاریخ ولادت ایشان حدود سال ۱۱۹۲ ق. بیان شده است.» جد پدری ایشان، مرحوم آغا محمد صغیر، فرزند عبدالرحیم شریف کبیر بوده است. از جهت مادری نیز، نسب او به اهل علم و بزرگانی مانند شیخ ابوالحسین فتونی می رسد. این فقیه گرانمایه، سرانجام در اول ماه شعبان سال ۱۲۶۶ ق. درگذشت. شیخ محمد حسن نجفی، پس از پشت سر گذاشتن دوران کودکی، برای تحصیل علوم دینی، به محضر اساتید نامدار حوزه نجف شتافت.

ایشان ابتدا، در محضر بزرگانی چون سید حسن شقوائی (م. ۱۲۳۰ق.)، سید جواد عاملی «صاحب مفتاح الکرامة»، شیخ قاسم محیی الدین (م. ۱۲۳۸ق.) و شیخ حسن محیی الدین (م. ۱۲۵۰ق.) دانش های مقدماتی را فرا گرفت. پس از اتمام سطوح، برای استفاده از مراحل عالی فقه و اصول، از محضر اساتیدی چون آیه الله العظمی شیخ جعفر کاشف الغطاء (۱۱۵۶-۱۲۲۸ق.)، آیه الله شیخ موسی کاشف الغطاء (م. ۱۲۴۳ق.)، آیه الله سید محمد جواد عاملی (م. ۱۲۲۶ق.)، آیه الله سید محمد مجاهد (م. ۱۲۴۲ق.) و آیه الله میر سید علی طباطبایی (م. ۱۲۳۱ق.) بهره ها برد.

تحرك علمي نجف در زمان زعامت مرحوم صاحب جواهر، به اوج خود رسید، به گونه ای که صدها و یا هزاران نفر از هر سو، برای فراگیری دانش، روی به آنجا نهادند و روشن است که در آن هنگام مجلس درس صاحب جواهر، از شکوه خاصی برخوردار و آکنده از مشتاقان علم و دانش بوده است. گفته شده که در محضر وی، بیش از شصت تن از فقها و مجتهدان مسلم وجود داشت. شمارش شاگردان آن یگانه عرصه اجتهاد، کاری بس مشکل است، اما در حد توان و امکان برخی از آنان را یاد می کنیم [البته در کتاب آشنایی با فقه جواهری، از ۸۳ تن از شاگردان شیخ نام برده است، ولی ما در اینجا به ذکر چند تن از ایشان اکتفا می کنیم]: شیخ محمد حسن آل یاسین، میرزا حبیب الله رشتی، سید حسن مدرس اصفهانی، شیخ راضی نجفی، سید حسین بحر العلوم، سید محمد هندی، سید ابراهیم شریعتمدار سبزواری (۱۲۳۵-۱۳۱۶ ه.ق.)، سید ابراهیم لواسانی (م. ۱۳۰۹)، شیخ ابراهیم بن محمد علی قمی (م. ۱۳۰۸ ه.ق.)، شیخ ابراهیم شیروانی، شیخ ابراهیم قفطان ریاحی (۱۱۹۹-۱۲۷۹ ه.ق.)، سید ابوطالب حسینی همدانی (م. ۱۲۶۶)، سید ابو تراب قزوینی تنکابنی، شیخ ابوتراب قزوینی حابری، سید ابوالحسن بن هادی حسینی تنکابنی (۱۲۲۲-۱۲۶۸)، موسوی خوانساری (م. ۱۲۸۰ ه.ق.)، شیخ احمد دجیلی (م. ۱۲۶۵ ه.ق.)، شیخ احمد قفطان نجفی (۱۲۱۷ یا ۱۲۳۵-۱۲۹۳ ه.ق.)، شیخ احمد بن محمد محسن فیض کاشانی، سید اسدالله اصفهانی (۱۲۲۷-۱۲۹۰ ه.ق.)، سید اسماعیل بهبهانی (۱۲۲۹-

۱۲۹۵ه.ق)، میرزا باقر شکی (م. ۱۲۹۰ه.ق)، حاج شیخ جعفر شوشتری (۱۲۳۰-
۱۳۰۳ه.ق)، شیخ جعفر اعسم نجفی (م. ۱۲۸۷ه.ق)، شیخ جعفر تهرانی، میرزا
جعفر تبریزی (م. ۱۲۶۲) و...

ایشان آثار و تألیفات گرانقدری در فقه و دیگر علوم اسلامی از خود به یادگار
گذاشت، که از مهمترین آنها کتاب «جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام»
می‌باشد. از آثار دیگر او «بحث العباد فی يوم المعاد»، «هدایت ناصری»، رساله
ای در دماء بانوان، رساله ای در زکات و خمس، رساله ای در مسائل روزه، هدایة
الناسکین در مناسک حج، رساله ای در فرائض و مواریث و مقالاتی در علم اصول
می‌باشد. کتاب جواهر الکلام، در میان آثار او از درخشندگی خاصی برخوردار
است. این کتاب بسان دائرة المعارف فقه امامیه، همواره مورد استفاده فقها و
مراجع علمی بوده است و از معدود آثاری است که همواره محققان و پژوهشگران
را به اعجاب و تحسین واداشته است و در اینجا به برخی از گفته های علما،
پیرامون جواهر و مولف آن اشاره می‌کنیم:

۱- شیخ انصاری (ره): برای مجتهد، رجوع به وسائل و جواهر کفایت می‌کند
و کم اتفاق می‌افتد که به رجوع در کتب پیشینیان نیاز پیدا کند.

۲- علامه محدث، حاج میرزا حسین نوری: در تاریخ اسلام، کتابی به مانند
آن (جواهر) در حلال و حرام نگاشته نشده است. ایشان به نقل از استادش شیخ
العراقین تهرانی می‌گوید: اگر مورخ زمان صاحب جواهر می‌خواست تاریخ یکی
از امور عجیب روزگار را بنویسد، امری عجیب و شگفت آورتر از تألیف این کتاب
در زمان خویش نمی‌یافت.

۳- حاج شیخ عباس قمی: مولف با گردآوری آن، بر تمام فقها منت نهاد و این
کتاب در میان کتب فقهی، مانند بحارالانوار در میان کتب حدیث است.

ویژگیهای فقه جواهری که آن را از دیگر آثار، متمایز می‌سازد، عبارتند از:

۱- استفاده کامل از ادله استنباط.

۲- یک دوره کامل فقهی.

۳- حاوی نکات فقهی.

- ۴- اختصار در عبارات.
  - ۵- یکنواختی مباحث در تمامی ابواب.
  - ۶- نگرش جامع به ادله برای استنباط.
  - ۷- توجه به دنیای معاصر.
  - ۸- قدرت بی نظیر استدلال.
  - ۹- بحث در تمامی ابواب فقهی از طهارت تا دیات.
  - ۱۰- شمول آرا و نظرات علما و بزرگان فقه و استدلالهای علمی آنها.
  - ۱۱- احاطه کامل به اقوال تمام علمای قبل از خود و زمان خود.
  - ۱۲- جمع آوری مطالب فقهی و نظرات علما و جرح و تعدیل آنها.
  - ۱۳- وحدت سبک نگارش با وسعت دید و نظر.^۱
- در این پژوهش، بخشی از این اثر تحت عنوان کتاب الهیبه، ترجمه و مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته و نظرات سایر فقها نیز در مورد مباحث مطرح شده، بیان گردیده است.

مجید نظریان - رضا رحیمی دهنسوری
rezarahimi127@yahoo.com